

Кучугура О.В.

аспірантка,

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

ЕКОНОМІЧНІ САНКЦІЇ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА У СУЧАСНОМУ СВІТІ

У ході реалізації зовнішньої політики залежно від цілей застосовуються різні інструменти. Мілітаристські способи (інструменти) ведення зовнішньої політики були характерними для біполярного періоду. Так, протягом 1945-1950 рр. у світі було розпочато 22 локальні війни та значні збройні конфлікти. Також у період «Холодної війни» закладається фундамент інструментів «м'якої сили» («softpowerinstruments»). Створюються міжнародні міжурядові організації, міжнародні неурядові організації, застосовуються засоби інформаційного впливу. Розвиток міжнародних відносин передбачає зменшення застосування державами мілітаристських інструментів.

В добу глобалізації набирають популярності «softpowerinstruments» та економічна дипломатія [6]. Якщо за часів «Холодної війни» відбувалася інституціоналізація глобальних інструментів «м'якої сили», то в постбіполярний ці інструменти активно впроваджуються. Винайдення зброї масового знищення унеможлиблює використання воєнних інструментів повною мірою. Однак, ці інструменти не вийшли з використання. Яскравим прикладом цього слугує денонсація США Договору про ПРО у 2002 році. Також підтвердженням цієї тези є чисельні військові конфлікти.

Популярним інструментом реалізації зовнішньої політики також є санкції. Хоча явище санкцій відоме з давніх часів, коли вони були у формі репресалій, а потім морських блокад, але термін «міжнародні санкції» був введений після Першої світової війни та закріплений в Уставі Ліги Націй [11]. Санкції Ліги Націй були методом колективного тиску у разі озброєного нападу на країну-члена Ліги. Однак, сутність санкцій є ширшою, ніж інструмент примусового характеру, спрямований на попередження збройних конфліктів. Зі створенням ООН, під санкціями почали розуміти систему засобів невоєнного характеру; рішення про введення санкцій приймається Радою Безпеки ООН на підставі ст. 41 Устава ООН. Міжнародні санкції – це форма міжнародно-правової відповідальності за порушення державою норм міжнародного права та міжнародних угод [5; 1]. Економічні санкції (включають торгові санкції та фінансові санкції) – це економічні заборонні заходи, які застосовуються однією або декількома країнами у відношенні іншого учасника міжнародної торгівлі (об'єкта санкцій) з метою примусити його змінити політичний курс [3; 1].

Міжнародно-політична наука розподіляю економічні засоби зовнішньої політики на позитивні (стимули) та негативні (каральні, санкції) – інструменти економічної дипломатії [6]. У біполярний період активно застосовувалися «негативні санкції». На думку багатьох експертів на період першої декади від завершення «Холодної війни» економічні інструменти стали більш популярними та зіграли на користь США у світі. Слід звернути увагу на те, що

почали активно застосовуватися як негативні, так і позитивні санкції. Наприклад, США скористалися позитивними санкціями у 1994 році відносно Північної Кореї з метою залучення країни до режиму ядерного нерозповсюдження. Негативні санкції запроваджувалися у березні 1948 та у грудні 1979 року з боку США у відношенні Радянського Союзу [9, с. 370]. Окрім США, у пост біполярний період Німеччина та Японія також надали перевагу заохочувальним економічним інструментам. За часів «Холодної війни» з дозволу ООН санкції застосовувалися лише двічі (ПАР, Родезія), у пост біполярний період – у відношенні Анголи, Афганістану, Гаїті, Іраку, Сербії, Сомалі, Судану тощо [7]. Основними причинами впровадження негативних санкцій є внутрішня та зовнішня агресія, підтримка тероризму, антидемократичні процеси.

Характер застосування економічних санкцій залежить від структури міжнародної системи. На думку професора Р. Пейпа економічний вплив може бути здійснений трьома шляхами: міжнародні економічні санкції, торговельна війна. На думку М. Сміта, кваліфікувати економічний примус економічними санкціями можна лише у тому випадку, якщо він спрямований на досягнення політичних цілей. Коли держава застосовує економічний тиск для досягнення економічних цілей, Р. Пейп вважає, що це торговельна війна. [10, с. 15]. Введення економічних санкцій може підірвати економіку держави. Але санкції впливають як на країну-санкціонера, так і на країну-об'єкт санкцій.

З метою чіткого розуміння характеру сучасних санкцій, доцільним є проаналізувати специфіку санкцій, характерних для періоду Холодної війни, 1990-х років та з точки зору сучасності. Санкціям XXI ст. притаманний у більшості випадків вузько спрямований характер дії, так звані «вузько нацеловані санкції» (від англ. «target»-ціль) [7].

Прикладом застосування санкцій за часів біполярної системи міжнародних відносин є «Арабський бойкот», який здійснювався державами Близького та Середнього Сходу спочатку проти єврейської общини в Палестині, а потім проти держави Ізраїль та переслідував у першу чергу політичні цілі. Політичне явище «Арабського бойкоту» слугують прикладом того, яку роль відігравала регіональна міжнародна організація у впровадженні економічних санкцій, в даному випадку – Ліга арабських держав (ЛАД). Не зважаючи на те, що не було досягнуто знищення держави Ізраїлю, а саме це було головною метою бойкоту, все ж «Арабський бойкот» мав істотний вплив на економіку Ізраїлю. Також «бойкот» вплинув на економіку інших держав, які були змушені реалізовувати економічні зв'язки згідно з вимогами Бюро по бойкотуванню Ізраїлю – контролюючому органу, створеному ЛАД [4]. Хоча санкціям був притаманний багатосторонній характер, вони застосовувались тільки членами однієї регіональної міжнародної організації – Ліги арабських держав, що накладало певні обмеження на масштаб бойкоту. Головними причинами неефективності цих санкцій стали відсутність потужного міжнародного інституту, який би впроваджував рестриктивні заходи та відсутність ефективного контролюючого органу, який би забезпечував спільність дій арабських держав-санкціонерів.

Ситуація з Іраком 1990-2003 років демонструє застосування механізму економічних санкцій після завершення «Холодної війни». З боку Іраку був акт прямої агресії у відношенні Кувейту, тож 6 травня 1990 року була прийнята Радою Безпеки ООН Резолюція №661, яка була безпрецедентною в історії діяльності ООН [8]. Слід зазначити, що ООН після завершення «Холодної війни» розширила свій вплив. Хоча тиск США та ООН був не занадто дієвим для виведення іракських військ з Кувейту, однак були досягнуті «периферійні цілі», режим С. Хуссейна був у певній мірі адаптований до вимог: було введено ембарго на продаж зброї, заборона на поставку до Іраку всіх товарів окрім продовольчих та медикаментів, заборона на експорт нафти [1]. У випадку з Іраком стверджувати, що економічні санкції є ефективними, немає підстав. Вони мали обмежений ефект. США добилися прийняттям нової резолюції ООН, що передбачала проведення воєнної операції «Буря в пустелі», після чого іракські війська були виведені з території Кувейта [8]. Ця операція та морська блокада Іраку є доказом того, що мілітаристські методи ведення зовнішньої політики мали важливе значення в той час, адже санкції не стали альтернативою: якщо санкції не досягнуть поставлених цілей, є потреба у використанні військової сили.

Прикладами санкцій в умовах глобалізації слугують санкції у відношенні Ірану, Куби та Китаю. Процеси глобалізації передбачають взаємопов'язаність та взаємозалежність економік держав. Часто у разі введення санкцій проти економічно розвинених країн, це може призвести до економічних війн. Сучасні «тагетовані» санкції найчастіше застосовуються не проти держави, а проти субдержавних суб'єктів або третіх осіб. Так, на сучасному етапі існує п'ять рівнів міжнародних санкцій:

- 1) глобальний рівень – санкції впроваджуються міжнародними організаціями (ООН, ЄБРР, ЄС тощо);
- 2) міждержавний рівень – вводяться державами або групами держав;
- 3) галузевий рівень – рівень окремих державних інститутів або галузей економіки, які стосуються співробітництва між країнами;
- 4) корпоративний рівень : рівень ТНК, державні та приватні фірми;
- 5) індивідуальний рівень: стосується окремих громадян, фізичних осіб [11, с. 69]. Ця класифікація влучно відображає характер «тагетованості» сучасних санкцій. Хоча об'єктами санкцій можуть бути держави, корпорації та фізичні особи, однак суб'єктами можуть бути лише традиційні актори міжнародних відносин – держави-нації та міжнародні організації.

Санкції можуть змінюватися в залежності від політичної ситуації. Вони напряму пов'язані з інтересами світових наддержав та змінюються в залежності від того, який взято вектор зовнішньополітичного курсу. Найчастіше санкції вводять потужні держави, тому що вони зацікавлені у політичному та економічному впливі та в їхньому арсеналі є необхідні ресурси [2]. Якщо ж санкції вводяться у відношенні наддержав, це малоефективно та може мати негативні наслідки для економіки держави-санкціонера.

Таким чином, санкції періоду «Холодної війни» мали глобальні цілі, були протидією злочинам проти людства, застосування сили або загрози силою.

Санкції після завершення «Холодної війни» також характеризуються жорсткістю, про що свідчать санкції проти Іраку. Сучасні санкції спрямовані на досягнення конкретної цілі, вирізняються охопленням більшого кола потенційних об'єктів санкційної дії та впроваджуються у менш загрозливих ситуаціях миру та безпеці аніж за часів «Холодної війни». Санкції в добу глобалізації важко реалізувати, тому що економіки держав пов'язані між собою торговими та фінансовими зв'язками, тому санкції можуть нести загрозу як державі-об'єкту санкцій, так і державі-санкціонеру.

Список використаних джерел:

1. Балувев, Д. Эволюция экономических санкций как инструмента внешней политики [Электронный ресурс] // Международные процессы. – 2014. – Режим доступа: <http://www.intertrends.ru/thirty-eighth/Valuev.pdf>
2. Братерский, М.В. Торгово-экономические санкции: эффективность, цена, проблемы использования [Текст] / М.В. Братерский // Безопасность Евразии. – 2009. – № 2 (36). – С. 335-348.
3. Воробьева, Е.И. Экономические санкции как инструмент экономических войн [Электронный ресурс] // Режим доступа: <http://www.scienceforum.ru/2015/pdf/13340.pdf>
4. Глебова, Н.С. О ситуации вокруг арабского бойкота [Электронный ресурс] // Институт Ближнего Востока. – Режим доступа: <http://www.iimes.ru/rus/stat/2005/09-11-05.htm>
5. Григорян, Н.Б. Международные санкции как инструмент внешнеполитического воздействия [Электронный ресурс] // Режим доступа: http://unecon.ru/sites/default/files/mezhdunarodnie_sankcii.pdf
6. Карабанова, М.А. Проблема экономической дипломатии в современной политической науке [Электронный ресурс] // Проблемы современной науки и образования. – 2016. – Режим доступа: <http://ipi1.ru/images/PDF/2016/46/problema-ekonomicheskoy-diplomatii.pdf>
7. Masters, J. What are economic sanctions? [Electronic resource] // Council on foreign relations. – 8.04.2015. – Access mode: <http://www.cfr.org/sanctions/economic-sanctions/p36259>
8. Мировая политика: теория, методология, прикладной анализ / Отв. ред. А.А. Кокошин, А.Д. Богатуров. – М.: КомКнига, 2005. – 432 с. – Глава 11. <http://www.warandpeace.ru/ru/analysis/view/77117/>
9. Седляр, Ю. Инструменти зовнішньої політики держави у контексті системних змін міжнародних відносин [Текст] / Ю. Седляр // Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. – К., 2009. – Вип. 16. – С. 368-376.
10. Седляр, Ю.О. Міжнародні санкції у світовій політиці: теорія і практика / Ю.О. Седляр. – Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. П. Могилы, 2013. – 412 с.
11. Семёнов, А.В. Политико-экономические санкции в современных международных отношениях [Электронный ресурс] // Власть. – 07.2015. – Режим доступа: <https://docviewer.yandex.ua/?url=http%3A%2F%2FCyberLeninka.ru%2Farticle%2Fn%2Fpolitiko-ekonomicheskie-sanktsii-v-sovremennyh-mezhdunarodnyh-otnosheniyah.pdf&name=politiko-ekonomicheskie-sanktsii-v-sovremennyh-mezhdunarodnyh-otnosheniyah.pdf&lang=ru&c=57f01cbb2b9e>